

BACHELOROPPGAVE

God nok omsorg

av

Helge Skjælaaen

Barnevern
BVP5- 303
Mars 2009

Innholdsliste

1. Innledning.....	s.2
2. Metodiske valg.....	s.2
2.1Dokumentanalyse og mine valg av tekster.....	s. 4
3.Sosial konstruksjonisme som teoretisk utgangspunkt for å definere omsorg. s.5	
4. Vurdering av omsorg.....	s.8
4.1. Barnets beste i fokus.....	s.8
4.2. God nok omsorg.....	s.9
4.3. Tilknytning i vurdering av omsorg.....	s.11
4.4. Observasjon av tilknytning.....	s.11
5. Omsorgskompetanse, kulturelt betinget?.....	s.14
5.1 Forventninger til barns mestring.....	s.14
5.2. Hva er positivt samspill?.....	s.16
5.2.1. Samspill utfra kontekst.....	s.18
6. Barnevernets skjønn og definisjonsmakt.....	s.19
6.1. Påvirkningsfaktorer i omsorgsvurderingen.....	s.21
6.2. Barnevernets kompetanse.....	s.22
6.3. Svekket legitimitet?.....	s.22
7. Avslutning.....	s.23
Litteraturliste.....	s.24

1. Innledning

Denne oppgaven handler om hva som oppfattes som god omsorg generelt sett, og mer spesifikt handler den om hvilke vurderinger som blir sett på som viktige i forhold til et barns omsorgssituasjon. Bakgrunn for temavalget er egen praksis på en barnevernsinstitusjon, der spørsmålet om foreldres omsorgsevne og barns omsorgsbehov var gjenstand for en kontinuerlig diskusjon. På praksisplassen var det særlig fokus på samspillet mellom småbarn og foreldre. Jeg har derfor stilt meg spørsmål om hva som vektlegges i vurderingene, og hva som er bakgrunnen for vurderingsgrunnlaget til en barnevernspedagog. Jeg har dermed kommet frem til følgende problemstilling: *Hvilke vurderinger er sentrale i kartleggingen av et barns omsorgssituasjon, og hvilke faktorer kan påvirke disse vurderingene?*

Første del av analysen, som er kapittel 4 i oppgaven, handler om definisjoner av omsorgsbegrepet. I den forbindelse vil jeg diskutere hvordan definisjonene er sosialt konstruerte, og slik definert av sentrale aktører i barnevernsfeltet. Videre skal jeg komme inn på tilknytningsbegrepet, som er en del av vurderingsgrunnlaget i forhold til barneomsorg. Der vil jeg vise hvordan kategorisering av barns tilknytningsadferd kan ha betydning for barnevernspedagogens omsorgsvurderinger. Når jeg skriver om foreldre, vil jeg bruke kjønnsnøytrale betegnelser. I kapittel 5 skal jeg diskutere Killens (2004) definisjon av begrepet omsorgskompetanse, og hvordan betydningen av dette begrepet kan variere utfra kultur og kontekst. Der vil jeg også komme inn på hvordan konstruerte definisjoner av omsorgsevne kan ha konsekvenser for hvordan et barns omsorgssituasjon blir vurdert. I kapittel 6 vil jeg fokusere på barnevernspedagogens definisjonsmakt i henhold til omsorgsbegrepet, samt barnevernets skjønsmessige vurderinger. I den forbindelse vil jeg diskutere ulike faktorer som kan påvirke bruken av skjønn. Før analysedelen vil jeg gjøre rede for valg av metode og teoretisk tilnærming. Jeg har valgt dokument analyse, og vil i den forbindelse presentere kilder jeg har benyttet for å belyse problemstillingen. Deretter vil jeg redegjøre for det sosialkonstruksjonistiske perspektiv, som utgjør det teoretiske utgangspunktet for oppgaven min.

2. Metodiske valg

Metode handler om hvilke fremgangsmåter en kan ta i bruk for å samle informasjon om noe som skal undersøkes, som f.eks barnevernspedagogers oppfatning av barneomsorg. Informasjonen en samler inn, kalles for data, som videre omtales som empiri (Halvorsen, 2004). Min empiri er sentrale tekster om omsorgsbegrepet. Fremgangsmåten man bruker for å frembringe kunnskap, eller etterprøve framsatt kunnskap, beskrives altså som metode (Dalland, 2004). Videre er metode en systematisk tilnærming til undersøkelse av virkeligheten. Min utvelgning av tekster har vært

systematisk. Jeg bruker blant annet kilder som skal definere hva god omsorg innebærer, samt litteratur som er kritisk til definisjonene. Gjennom bruk av ulike metoder kan en på en bevisst og planlagt måte sette fokus på et fenomen, og finne meningsinnholdet i det man studerer. Metodene en tar i bruk, påvirker hva slags informasjon som blir samlet inn (Halvorsen, 2004). Det finnes to hovedretninger av forskningsmetoder, som omtales som kvalitativt orientert og kvantitativt orientert forskningsmetode. I tillegg er det to hovedsyn på hvordan kunnskap blir til, hermeneutikk og positivisme. Dette kommer jeg tilbake til. Oppgaven er altså en litteraturstudie, og studien er kvalitativt orientert.

Jeg har valgt kvalitativ metode fordi jeg finner det mest relevant når jeg skal skrive om barnevernets vurderinger av barns omsorgssituasjon, og siden jeg ønsker å kartlegge et meningsinnhold. I kvalitativ metode benytter en seg av data om personer eller fenomener, uttrykt som tekst i stedet for tall (Halvorsen, 2004). Det gir grunnlag for å forstå hvordan de undersøkte opplever et fenomen, som for eksempel omsorgskvalitet. Metoden omhandler ikke empiri som kan måles i tall eller mengde, men har som mål å fange opp meningsinnholdet ved et fenomen, det vil si samle data som karakteriserer det som undersøkes (Dalland, 2004). Eksempler på kvalitative forskningsmetoder er observasjon, ustrukturerte intervjuer og kvalitative innholdsanalyser. Det sistnevnte er det jeg har gjort i denne oppgaven, fordi en innholdsanalyse baserer seg på analyse og tolkninger av ulike typer tekster. Innholdsanalyse kan også kalles dokumentanalyse (Halvorsen, 2004).

Kvalitativ metode kan ses i sammenheng med det hermeneutiske vitenskapssynet, som betyr fortolkningslære (Halvorsen, 2004). En hermeneutisk tilnærming innebærer å tolke fenomener, for at de skal kunne forstås. I denne oppgaven prøver jeg å tolke fenomenet omsorgskvalitet i lys av et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Hermeneutikk innebærer videre at en ønsker å undersøke hva som ligger bak en persons oppfatning. Dette betyr også at en streber etter innblikk i den andres forståelse av et fenomen (Halvorsen 2004). Etter min oppfatning blir hensikten med en slik tilnærming å oppnå kunnskap om et fenomen, med utgangspunkt i en annens oppfatninger. Dermed kan man få en økt forståelse av fenomenet. Et eksempel i forhold til barnevernsfeltet kan være at en barnevernspedagog i møte med en familie ønsker å undersøke hva de forstår med å gi barnet omsorg, f.eks gjennom observasjon og samtaler. På den måten kan barnevernspedagogen forstå bakgrunnen for hvordan omsorgssituasjonen er i det hjemmet. I denne oppgaven ønsker jeg også innsikt i rammeverket rundt et slikt møte. Det innebærer innsikt i hvordan definisjoner av omsorg legger grunnlaget for at barnevernspedagoger får definisjonsmakt i forhold til omsorgsbegrepet.

2.1 Dokumentanalyse og mine valg av tekster

Denne oppgaven er altså en dokumentanalyse. Det innebærer at man tar i bruk tekster for å belyse et fenomen (Halvorsen, 2004). Jeg baserer meg på litteratur som er relevant i forhold til omsorgsbegrepet, og som barnevernet benytter som en del av vurderingsgrunnlaget til et barns omsorgssituasjon. I tillegg bruker jeg offentlige dokument om lovbestemte prinsipper som barnevernet skal arbeide utfra. Jeg vil i det følgende presentere noen av de viktigste dokumentene som er sentrale i oppgaven.

En sentral teoretisk kilde i oppgaven er Berger og Luckmans (1992) bok om sosial konstruksjonisme. Med et sosialkonstruksjonistisk perspektiv menes at virkeligheten er konstruert gjennom sosiale prosesser. I oppgaven bruker jeg deres teori for å belyse hvordan disse prosesene fører frem til definisjoner av f eks omsorgsbegrepet. Boken er en primærkilde, og utdyper essensen i mitt valg av teoretisk perspektiv. Dette beskriver jeg nærmere i neste kapittel.

Killen (2004) sin bok om omsorgssvikt utgjør grunnlaget for noe av analysen i oppgaven, og er en mer empirisk kilde for mitt formål. Hun er en sentral aktør innen barnevernsfeltet, og kan sies å ha stor innflytelse på hva barnevernet vektlegger i sine vurderinger. Boken er skrevet med den hensikt at barnevernet skal kunne bruke den som et redskap i sine vurderinger av omsorg. Hun har gjennom de formulerte foreldrefunksjonene stor definisjonsmakt i forhold til omsorgsbegrepet, og hva et barn trenger av foreldre for at omsorgen skal være tilfredstillende. Foreldrefunksjonene er presentert med utgangspunkt i Killens erfaring og forskning. De er konstruert av forfatteren selv, og dermed er dette også å regne som en primærkilde. Det vil si at kilden i hovedsak baserer seg på forskerens egne innsamlete data, og ikke på informasjon som allerede foreligger (Halvorsen 2004).

Skytte (2004) fokuserer i sin bok på det kulturelle aspektet innen sosialarbeid. Hun tar for seg ulike hensyn en bør ta når en skal arbeide med barn og foreldre med annen etnisk bakgrunn. Innfallsvinkelen til boken er forfatterens erfaring som sosialrådgiver innen arbeid med etniske minoritetsfamilier. Bokens teoretiske grunnlag har bakgrunn i datamateriale gjennomgått av forfatteren, og er derfor å regne som en primærkilde. I denne oppgaven benytter jeg kilden i som kritikk av Killens (2004) foreldrefunksjoner, hvor Skytte (2004) gir dem et kulturelt innhold.

I all forskning er det krav om validitet. At forskningen skal ha validitet, innebærer at det som måles må være relevant, samt være gyldig for det som undersøkes (Dalland, 2004). Jeg har benyttet både primær og sekundærkilder i dette prosjektet. Kildene jeg har omtalt er primærkilder. Fordelen med å

bruke primærkilder, er at en får direkte innblikk i forfatterens egen empiri. Sekundærkilder baserer seg på andres teorier og forskning. Når en bruker sekundærkilder i en dokumentanalyse, kan en få et nytt blikk på eksisterende empiri. En annen side ved bruk av sekundærkilder er faren for feiltolkning, ved at man tolker empirien utfra sekundærkildens oppfatning. Derfor bruker jeg først og fremst primærkilder for å sikre krav til god forskning. I en dokumentanalyse kan en videre stå i fare for å feiltolke empiri ved at den blir tatt ut av sammenheng. Det betyr at en henter empiri, og bruker den i en kontekst som ikke samsvarer med kilden. Jeg mener imidlertid at kildene jeg bruker har relevans for problemstillingen fordi de vurderer og problematiserer omsorg. Dermed øker validiteten i prosjektet. Målet mitt for oppgaven, er å benytte meg av det sosialkonstruksjonistiske perspektivet for å diskutere vurderingsgrunnlaget i forhold til barns omsorgssituasjon. Videre vil jeg bruke perspektivet for å diskutere problematikken rundt barnevernspedagogers definisjonsmakt i forhold til omsorgsbegrepet. Sosial konstruksjonisme som teoretisk utgangspunkt skal jeg gjøre rede i neste kapittel.

3. Sosial konstruksjonisme som teoretisk utgangspunkt for å definere omsorg

Sosial konstruksjonisme er en måte å betrakte sosiale fenomen på, som vektlegger hvordan virkeligheten er sosialt skapt av mennseker. Sosial konstruksjonisme er kritisk til etablerte sannheter om sosiale fenomen, og gjør oss bevisste på at disse fenomenene kan ha ulike betydninger alt etter hvem som definerer dem. Perspektivet står for at det ikke finnes noen objektiv måte å betrakte sosiale fenomen på. Fenomenet er alltid det samme, men måten å oppfatte det på er ulikt (Halvorsen 2002). Perspektivet er videre opptatt av at aktører med definisjonsmakt har stor innflytelse på hvordan man oppfatter sosiale fenomen, der språket har en sentral rolle. Det innebærer at en ordlegger seg på en måte som appellerer til andres følelser, og slik gjøre det personlig for å vinne frem med sine meninger.

Sentrale aktører kan for eksempel være forskere som setter fokus på det de er opptatt av, og som får gjennomslag for sine oppfatninger av et fenomen. Killen skriver om foreldres omsorgskompetanse, og presenterer noen foreldrefunksjoner som hun mener bør være tilstede hos omsorgsutøverne. Hennes litteratur blir mye brukt i barnevernets arbeid, og har ofte en sentral rolle når barne omsorgssituasjon blir vurdert. Med dette eksempelet kan en forklare hvordan sosiale fenomen ikke nødvendigvis bør betraktes som objektive sannheter, og at subjektive forståelser i stor grad styrer hvordan sosiale fenomen blir oppfattet (Halvorsen 2002).

Berger og Luckmann (1992) har vært toneangivende i en forskningstradisjon som forstår

virkeligheten som skapt av, og i samhandling mellom mennesker. De beskriver tre prosesser som foregår parallelt hos mennesker i et samfunn. De betegner disse prosessene som eksternalisering, objektivisering og internalisering. Eksternalisering er prosessen der subjektive oppfatninger uttrykkes og formuleres, som videre kan bli objektivisert gjennom andre. Da blir oppfatningene sett på som objektive sannheter. Internalisering innebærer å ta til seg en annens subjektive oppfatning av et fenomen, nemlig å overta andres eksisterende verden, og gjøre dette til sin egen virkelighet. Subjektive oppfatninger blir på denne måten skapt om til en objektiv virkelighet gjennom sosiale prosesser (Berger og Luckmann 1992). Jeg vil forklare disse prosessene med et eksempel. Forsker og forfatter Kari Killen har gjennom sin begrepsfestning stor innflytelse på hva en innen barnevernfeltet vektlegger i sine vurderinger. En kan si at Killen eksternaliserer sine erfaringer og meninger om foreldrekompetanse, og konstruerer begrep på bakgrunn av dette. Når dette blir brukt som en del av vurderingsgrunnlaget er begrepsfestningen blitt objektivisert og internalisert av barnevernspedagogen. Disse prosessene foregår samtidig, og forteller at mennesker som deltakere skaper en sosial orden seg imellom (Berger og Luckmann 1992).

Berger og Luckmann (1992) er i sammenheng med dette opptatte av det de kaller institusjonalisering, som oppstår når ulike personer med forskjellige bakgrunner møtes, og danner en objektivisert praksis. Mennesker har ulike handlingsmønstre, som innebærer at en også tolker andres handlinger ulikt. Man tillegger andres handlinger motiver utfra eget tankemønster. Over tid vil man kjenne igjen de andres handlinger etterhvert som de gjentas, samt forutse når handlinger vil inntreffe. Da er en inne i en vanedanningsprosess, og etterhvert vil samhandlingen bære preg av trygghet og forutsigbarhet. Denne prosessen varer over tid, og med tiden skapes det som blir oppfattet som en objektiv verden, basert på menneskenes subjektive virkeligheter. Dette skjer i en dialektisk prosess, som for min oppgave betyr at måten barnevernet er organisert på, er i interaksjon med de som jobber der, politiske organ, brukerorganisasjoner og brukere selv (Berger og Luckmann 1992).

På gruppenivå kan dette for eksempel foregå på et barnevernskontor der en gruppe barnevernspedagoger skal samhandle i saksvurderinger. I utgangspunktet er det sannsynligvis mennesker med ulik forståelse og bakgrunn som skal samarbeide. Etterhvert som en uttrykker sine subjektive oppfatninger, og viser sine måter å jobbe på, blir man også kjent med de andres måter å tenke og handle på. Med tiden vil det i gruppen oppstå enighet om hva som ligger i begreper som benyttes, en forståelse av hva andre legger i dem. Det kan f.eks. dreie seg om hva en legger i begrepet «et trygt barn». En blir kjent med det andre legger i begrepet, samtidig som man selv uttrykker hva det betyr for en selv. Etterhvert skapes en objektiv virkelighet i gruppen, der det er enighet om

betydninger av begreper, som er blitt institusjonalisert gjennom en vanedanningsprosess.

Det sentrale ved dette perspektivet er altså ideen om at sosiale fenomen oppstår i sosial aktivitet mellom mennesker, gjennom deres subjektive oppfatninger, f.eks. av hva som er «god omsorg». Sosialkonstruksjonismen retter blikket mot prosessen som fører til en forståelse av sosiale fenomen, ved å se på hvordan de blir definert av personer og grupper (Halvorsen 2002). Slik jeg ser det, kan det å studere slike prosesser, nyansere og kanskje løse opp eksisterende kategorier.

Wadel og Wadel (2007) beskriver hvordan ulike begreper blir sosialt konstruerte av mennesker, både i hverdagslivet og innenfor samfunnsforskning. Vi bruker ulike begreper for å forstå, forklare og sette ting i system, slik at det som omgir oss skal gi mening. Vi grupperer fenomener sammen der det finnes likheter, og ignorerer ofte forskjellene som finner sted. Et eksempel kan være kategorien «barnevernsbarn». Denne innebærer alle barn i familier som er i kontakt med barnevernet. Denne kategoriseringen sier imidlertid ingenting om alvorlighetsgraden, hvilke hjelpetiltak som blir gitt, bakgrunn for bekymringsmelding eller hvordan kontakten med barnevernet har betydning for barnet. Det er noe mennesker selv tillegger denne kategorien, for eksempel i form av forventninger til et barn som er eller har vært i kontakt med barnevernet. Kategorier som er sosialt konstruerte, blir ofte tatt for gitt (Halvorsen 2002). Det vil si at de blir sett på objektive sannheter, noe som bare er der. Man ser da i utgangspunktet ikke kategoriene som sosialt konstruerte, men som en eksisterende virkeligheter, fordi de er objektiviserte gjennom vanedanning og institusjonalisering. På samme måte som likheter mellom fenomen blir til, etablerer en også forskjeller som skiller disse fra andre fenomen. Slike grupperinger er sosialt konstruerte, og er noe som en enten velger seg, lærer, eller får overført av andre (Wadel og Wadel 2007).

Hacking (2000) hevder at erkjennelsen av at fenomen er sosialt konstruerte, kan virke frigjørende for noen grupper. Han skriver om det som er forventet av en mor, hva angår morsfølelser og oppdragelse. Det er ideologier og sosiale krefter som legger grunnlaget for hva som er forventet av en forelder, og hvordan en skal skape en god og trygg tilværelse for barnet (Hacking 2000). Andre har altså skapt sin forståelse av foreldrerollen, og denne blir objektivisert, og deretter internalisert av neste generasjon. Det kan medføre at foreldre får dårlig samvittighet om de ikke følger alle de objektiviserte normene som gjelder for omsorgsutøvelsen. Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet kan da være frigjørende ved å si at slike ideologier er konstruert av andre mennesker, og er i utgangspunktet en gruppes subjektive oppfatning. Jeg tolker det slik at perspektivet på denne måten kan bidra til økt bevissthet om at det er flere måter å være gode omsorgsgivere på. Dette poenget blir

sentralt nå jeg skal diskutere sentrale vurderinger i forhold til barns omsorgssituasjon.

På den annen side er det ikke alltid dette perspektivet virker frigjørende (Hacking 2000). Kritikere av konstruksjonismen mener at perspektivet overser forhold som kan være skadelige, og at virkelige problemer kanskje ikke blir håndtert med en slik tilnærming (Halvorsen2002). Dersom en ikke kan akseptere kategorien «omsorgssvikt», vil en anvendelse av perspektivet ha konsekvenser for barn som vokser opp i hjem med svært mangelfull oppfølging. Kritikken av dette perspektivet sikter seg inn mot å beskytte de som tilhører en kategori, og som trenger den tilhørigheten for å få nødvendig hjelp. Noen kategorier er samtidig nødvendige for at profesjonsutøvere skal kunne yte hjelp til de som trenger det. Hacking (2000) hevder i forhold til dette at perspektivet ikke alltid er frigjørende, fordi det ikke hjelper de som hører til en definert gruppe. Jeg skal imidlertid bruke det frigjørende perspektivet i analysen av problemstillingen fordi jeg vil vise hvordan en bestemt oppfatning av omsorg kan virke undertrykkende.

Jeg ser det slik at sosial konstruksjonisme stiller seg kritisk til de etablerte definisjonene av sosiale fenomen. I hovedsak er man da opptatt av hvorfor, og hvordan de gjeldene definisjonene av de sosiale fenomen har oppstått mellom sosiale aktører, og deres måte å tolke fenomenene. Jeg velger å anvende dette perspektivet fordi det kan få frem at det er ulike måter å tolke fenomenet omsorgskvalitet, ved å diskutere innholdet i det noen av elementene som inngår i barnevernspedagogens vurderinger i forhold til et barns omsorgssituasjon. Ved å bruke denne innfallsvinkelen kan en bli bevisst at definisjoner av omsorg, som er en del av vurderingsgrunnlaget, kan tolkes på ulike måter.

4. Vurdering av omsorg

I denne første delen av analysen skal jeg gjøre rede for, og diskutere sosialt konstruerte definisjoner av omsorgs- og tilknytningsbegrepet. Innledningsvis skal jeg redegjøre for prinsippet om barnets beste, som en barnevernspedagog skal forholde seg til i sine vurderinger.

4.1 Barnets beste i fokus

Dette avsnittet omhandler prinsippet om barnets beste, som barnevernet etter loven skal arbeide etter i vurdering av barns omsorgssituasjon. I Barnevernsloven § 4-1 står det at « Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til det beste for barnet. Herunder skal det legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen». Videre skal handlinger som angår barn, utført av private eller offentlige organ være gjort av hensyn til barnets beste (St. meld. nr. 40. 2001- 2002).

Prinsippet om barnets beste kan etter mitt skjønn være problematisk å forholde seg til, fordi det ikke finnes entydighet om hva som er det beste for et barn. Videre kan ulike faginstanser vurdere barnets omsorgssituasjon på ulike måter, dette i tillegg til at alle barn og familier er forskjellige (St. meld. nr. 40. 2001- 2002). Det betyr at vurderinger av barns omsorgssituasjon med utgangspunkt i loven overlates til barnevernspedagogens skjønnsmessige vurderinger. Det innebærer at en utøver egne faglige vurderinger, med utgangspunkt i loven og sentrale aktørers definisjon av omsorgsbegrepet. Prinsippet om barnets beste kan dermed ses som en sosial konstruksjon. At barnevernet skal arbeide etter dette prinsippet, kan ses som et resultat av den dialektiske prosessen som Berger og Luckman (1992) skriver om. Lovgivende myndigheter har eksternalisert viktigheten av prinsippet om barnets beste. Videre er prinsippet blitt etablert som en objektiv sannhet ved at det er nedfelt i lov. Når barnevernet bruker dette prinsippet i sitt arbeid, har det skjedd en internalisering av dette prinsippet. Det vil si at barnevernspedagogen har gjort dette prinsippet gjeldende for sin profesjonsutøving.

4.2 God nok omsorg

Hvor grensen går for hva som er god nok omsorg for barn, vil alltid være en pågående diskusjon i barnevernsfeltet. Barnevernsarbeidere som vurderer barns omsorgssituasjon vil i mange saker måtte ta stilling til hvor de «legger listen» for hva som er god nok omsorg, og hva som ikke er god nok omsorg for barnet det gjelder. I den sammenheng kan det være hensiktsmessig å stille seg spørsmål som f. eks: Hva ligger egentlig i god omsorg? Tar jeg nok hensyn til at familier er forskjellige, og dermed også kan ha andre og ulike behov enn hva jeg har tenkt? Er jeg nok interessert i hva de selv legger i begrepet omsorg, eller er det bare opp til meg og andre profesjonelle å definere? Slike spørsmål kan bidra til økt bevissthet i forhold til hva en selv legger i dette begrepet, og hvordan omsorgsbegrepet kan ha ulike betydninger. Så hva er egentlig god nok omsorg?

Kvello (2007) skriver om vanskeligheten rundt det å vurdere hva som er god nok omsorg, opp mot det som omhandler mishandling og omsorgssvikt. Det sistnevnte, i form av ekstrem form for svikt, kan det være lett å skape enighet om. Utfordringen ligger i å skille mellom hva som vurderes som godt nok, og hva som regnes som utilstrekkelig. I den sammenheng skriver Kvello om å ha en balansert normalitetsoppfatning, som innebærer at en tar høyde for forskjeller i familier, men ikke i den grad at barns vanskeligheter og behov for hjelp bagatelliseres (Kvello 2007). Han beskriver imidlertid seks viktige dimensjoner ved foreldrerollen, som jeg skal presentere kort. Den første handler om sosial intergrering. Det går etter min oppfatning over i det neste, som er sosial støtte, og innebærer å hjelpe og støtte barnet med å få sosial tilhørighet. Videre handler det om stimulering, struktur, tilsyn og kontroll, mens den siste dimensjonen handler om å gi trygghet. (Kvello 2007).

Hans måte til å definere omsorg på kan analyseres ved hjelp av det Berger og Luckman (1992) beskriver som en dialektisk prosess. De seks dimensjonene ved foreldrerollen er eksternaliserte begreper, som kan bli objektivisert og internalisert av barnevernspedagogen ved at en bruker begrepene som redskap i vurdering av barns omsorgssituasjon. Med det kan Kvellos definisjon av omsorg ses som sosialt konstruert. Dette er også gjeldende for Killens definisjon av omsorgsbegrepet, som jeg i det følgende vil presentere.

Killen (2004) har på sin side definert god omsorgsevne ved å konstruere syv foreldrefunksjoner som hun mener foreldre bør fylle i sin omsorgsutøvelse. Jeg skal kort nevne dem, mens jeg videre skal diskutere de to sistnevnte nærmere i kapittel 5. Den første foreldrefunksjonen handler om foreldres evne til å oppfatte barnet realistisk. Evnen til realistiske forventninger om de avhengighets- og følelsesmessige behov barnet kan dekke, er den andre foreldrefunksjonen. De neste omhandler det evnen til empati med barnet, og evnen til å prioritere barnets mest grunnleggende behov fremfor egne. Evnen til å bære egen smerte og frustrasjon uten å måtte avreagere på barnet, er den femte foreldrefunksjonen. De siste foreldrefunksjonene er evnen til realistiske forventninger til barnets mestring, og evnen til å engasjere seg positivt i samspill med barnet (Killen 2004).

Jeg tolker det slik at foreldrefunksjonene handler om foreldres evne til å ta barnets perspektiv, og prioritere barnets følelsesmessige og fysiske behov. Å ta barnets perspektiv innebærer å kjenne barnet, hva det er i stand til å kunne mestre, og sette seg inn i barnets verden for å kunne dekke behovene barnet har. Dette forutsetter at en er følelsesmessig påkoblet barnet, og er tilgjengelig for å møte barnet der det befinner seg følelsesmessig. Det handler om å gi barnet trygghet, som innebærer at barnet skal føle seg trygg på at omsorgsgiveren imøtekommer det barnet prøver å uttrykke, enten det er fysiske behov, eller behov for nærhet.

Min oppfatning er at Killens foreldrefunksjoner og dimensjonene ved foreldrerollen Kvello beskriver handler om noe av det samme. For eksempel mener jeg at dimensjonen om stimulering, kan ses i sammenheng med foreldrefunksjonen om å engasjere seg positivt i samspill med barnet, dvs bekrefte de initiativ barnet tar. Jeg trekker også inn evnen til empati i forhold til denne dimensjonen, som innebærer å kunne se verden med barnets øyne. Da kan man være i stand til å forstå barnets følelser, og respondere på dem. Dimensjonene om trygghet, tilsyn og kontroll handler om å ivareta barnets sikkerhet, slik at barnet opplever å bli beskyttet, og ikke skal bekymre seg for mangel på mat eller varme. Det kan ses sammen med foreldrefunksjonen om å prioritere barnets grunnleggende behov. Den handler også om å dekke barns sosiale behov, som kan ses i sammenheng med dimensjonen om

sosial støtte og sosial integrering.

Hovedvekten av hva som ses på som god nok omsorg ligger etter min forståelse på foreldrenes fysiske og følelsesmessige tilstedeværelse for barnet, og betydningen av samspillet mellom barnet og omsorgsgiver. Dette forteller at omsorgskvaliteten ses i forhold til foreldre- barn relasjonen, med fokus på omsorgsgiverens evne til å skape et trygt og forutsigbart forhold mellom seg og barnet, der barnet er trygg på at dets behov blir sett. Dette forutsetter at en evner å bli kjent med barnet, slik at barnet kan knytte seg til omsorgsgivern og oppfatte den voksne som en trygghet. Ordet trygghet innebærer at omsorgsgiveren er forutsigbar i sine tilnærminger til barnet, slik at barnet vet hva det kan forvente av den voksne. Dette handler om barnets tilknytning til omsorgsgiver, som er et av de sentrale elementene som inngår i vurderingen av et barns omsorgssituasjon. At dette er sentralt, er blitt sosialt konstruert gjennom sentrale aktører, og jeg vil videre diskutere hvordan kategorisering av tilknytningsatferd kan ha uheldige konsekvenser for omsorgsvurderinger. Først skal jeg gjøre rede for tilknytningsbegrepet.

4.3 Tilknytning i vurdering av omsorg

Begrepet tilknytning handler om det følelsesmessige båndet som etableres mellom barnet, og barnets omsorgsgivere (Askland og Sataøen 2000). Graden av barnets tilknytning til den voksne, og måten tilknytningsforholdet fungerer på, spiller en sentral rolle i vurderingen av barns omsorgssituasjon (Bunkholdt 2003). Det finnes ulike oppfatninger av hva som frembringer god tilknytning. Det teoretikere synes å være enige om, er viktigheten av foreldres fysiske og psykologiske tilgjengelighet for barnet, samt at de er sensitive i forhold til signalene barnet gir. En ser også foreldres evne til å være stabile sin omsorgsutøvelse, og skape kontinuitet for barnet som sentralt. Stabilitet handler om regelmessighet i forhold til stell og omsorg, mens kontinuitet blant annet innebærer at barnet har de samme voksne å forholde seg til over tid (Bunkholdt 2003). Tilknytning er altså et begrep tillagt mening og innhold av ulike aktører, og en kan dermed si at tilknytningsbegrepet er konstruert gjennom sosial aktivitet (Halvorsen 2002). Jeg oppfatter det slik at de tidligere nevnte dimensjonene ved foreldrerollen, og foreldrefunksjonene tar utgangspunkt i konstruerte tilknytningsteorier. Begreper som stabilitet og kontinuitet handler også om struktur, mens psykologisk tilgjengelighet kan knyttes til foreldrefunksjonene som omhandler empati, samt positivt engasjement i samspill med barnet. Vurdering av tilknytningsforholdet står som sagt sentralt i vurderingen av omsorgssituasjonen til et barn. Hvordan blir imidlertid tilknytning vurdert?

4.4 Observasjon av tilknytning

Dette avsnittet skal handle om observasjon av tilknytningsatferd, og hvordan konstruerte kategorier

av tilknytningsatferd kan medføre uheldige konsekvenser. Jeg vil nevne en anerkjent måte å observere tilknytning på. Den ble først utviklet av Mary Ainsworth, som er en av tilknytningsteoriens grunnleggere, og metoden omtales som fremmedsituasjonen (Killen 2004). Den handler om småbarns adferd i atskillelse, og gjenforeningssituasjoner med omsorgsgiveren. Metoden utføres ved at omsorgsgiveren forlater barnet i et rom, og overlater det til seg selv og en fremmed. Det er blitt konstruert kategorier som skal fortelle hvordan tilknytningsforholdet kan oppfattes. Bunkholdt (2003) fremhever i forhold til dette viktigheten av å vurdere graden av tilknytning, og ikke som noe enten-eller, fordi det er veldig få barn som ikke opplever noen form for tilknytning til sine omsorgspersoner. Opprinnelig dreide det seg altså om tre kategorier av tilknytningsmønstre, som deles videre i fire grupper (Killen 2004). Disse fire kategoriene plasserer barn i en A,B,C eller D-gruppe. Jeg skal kort presentere innholdet i dem, der jeg velger å vektlegge de tre første tilknytningsmønstrene. De er basert på observasjoner av 1- 2 åringer, og jeg vil også si noe kort om konstruerte beskrivelser om barns videre utvikling i forhold til de ulike kategoriene.

Den første jeg vil presentere dreier seg om trygt tilknyttede barn, og tilhører kategorien B. Killen (2004) beskriver hvordan disse barna bruker omsorgsgiveren som en trygg base, i forhold til lek og utforskning av omgivelsene. (Killen 2004). Når det gjelder videre utvikling blir det trygt tilknyttede barnet beskrevet med vilje til initiativ, og lette å samarbeide med (Bunkholdt 2003). Kategori A handler om barn med et utrygt, og unnvikende tilknytningsmønster. Da beskrives barnet med omtrent fraværende tilknytningsadferd, og ignorerende i forhold til mor, både ved atskillelse og gjenforening. Dette er en følge av omsorgsgivers respondering til barnet (Killen 2004). I forhold til videre utvikling beskrives barna i denne kategorien med liten selvtillit, og svekket tillit til voksne (Bunkholdt 2003). Den siste kategorien jeg nevner er kategori C, som beskriver barn med et utrygt og ambivalent tilknytningsmønster. Det innebærer en oppfatning av barnet som lite utforskende, og med liten evne til bevege seg unna omsorgsgiver. Disse barna er videre karakterisert som strebenende etter omsorgsgivers oppmerksomhet. Dette reflekterer i en uforutsigbarhet forhold til omsorgsgivers respondering på barnets tilnærminger (Killen 2004). Med tiden karakteriseres disse barna bl a med hjelpeløshet, og som mer impulsive enn trygge barn (Bunkholdt 2003).

Disse tilknytningskategoriene er eksempler på sosialt konstruerte kategorier, som ofte kan bli tatt for gitt (Halvorsen 2002). Etter min oppfatning kan det være problematisk dersom en barnevernspedagog ser slike kategorier som objektive når en skal vurdere omsorgssituasjonen til et barn. Hvis en for eksempel tar for gitt hva et utrygt, ambivalent barn er, og hvordan utviklingen vil forløpe, kan det være fare for å forutbestemme i for stor grad hvordan barnet vil være i fremtiden.

Hva ligger til grunn når en barnevernspedagog vurderer et barns tilknytningsforhold som trygt eller utrygt, i henhold til å vurdere omsorgssituasjonen? Jeg vil ta for meg B om trygt tilknyttede barn, hvor barnet karakteriseres som opptatt av mors tilstedeværelse, på en positiv måte. Når det gjelder utrygge, ambivalente barn, beskrives også barnet som opptatt av mors oppmerksomhet, men som noe bekymringsverdig. Hvis en imidlertid har ensidig fokus på barnets draging mot omsorgsgiver, kan en vurdere like fenomener på ganske ulik måte, som trygg eller ambivalent tilknytningsadferd. Med det mener jeg at barnets tilnærminger til omsorgsgiveren, kan oppfattes ulikt. Hvordan den voksne responderer på barnet vil her være avgjørende for kategoriseringen, men det er likevel viktig å fremheve at det er en barnevernspedagogs subjektive oppfatning basert på teoretikere, som blir avgjørende for om barnet blir oppfattet som trygt eller utrygt. Med dette kan en si at vurderingen av en foreldre- barn relasjon er konstruert av andres subjektive oppfatninger. Disse subjektive oppfatningene er imidlertid blitt objektive gjennom institusjonalisering av trygghetsbegrepet (Berger og Luckman 1992)

Dersom en barnevernsarbeider plasserer et barn innenfor en av de utrygge kategoriene, er det da uansett grunnlag for å gripe inn? Stabilitet har vært nevnt som viktig i forhold til foreldre- barn relasjonen. Med fare for å bagatellisere barns behov, lurer jeg på om noen barn kan leve med at moren ikke alltid like tilgjengelig. Borge (2005) påpeker faktorer som kan gi tilfredstillende utvikling på tross av risikofaktorer. Lite kontakt med omsorgsgiver første leveår nevnes som en risikofaktor, mens selvstendighet og omsorgspersoner utover barnets foreldre beskrives som faktorer som kan skape en god utvikling (Borge 2005). Kan et barn imidlertid oppleve omsorgsgiverens skiftede væremåte som noe stabilt? Dersom et barn vet at omsorgsgiveren ikke alltid er like mye tilstede, vil det kanskje være forstyrrende for deres relasjon å innføre endringstiltak, eller i ytterste tilfelle flytte barnet. Med dette kan det være hensiktsmessig å tenke at selv om barnet befinner seg i et tilknytningsforhold vurdert som utrygt, kan det være andre stabiliserende faktorer i familieforholdet, som gjør at barnet utvikler seg og fungerer godt nok.

Killen(2004) skriver at barn i de utrygge kategoriene har foreldre som er følelsesmessig utilgjengelig. Etter min oppfatning er det et sterkt utsagn. Dersom en skal vurdere en omsorgsgiver som følelsesmessig fraværende for barnet sitt, blir begrunnelsen for dette svært sentral. Da kan det være hensiktsmessig å være bevisst at kategoriene er konstruert gjennom subjektive oppfatninger om hva tilknytning innebærer, og dermed ikke tar for gitt en oppfatning om trygg tilknytning. Skytte (2005) påpeker at man skal være forsiktig med å tolke et tilknytningsforhold alene som uttrykk for omsorgsgiverens foreldrekompetanse, og at en må ha kulturelle og samfunnsmessige forhold med i

omsorgsvurderinger. Det skal jeg diskutere nærmere i neste kapittel.

5. Omsorgskompetanse, kulturelt betinget?

Killen (2004) hevder at de nevnte foreldrefunksjonene gjelder for alle barn, også uavhengig av kultur. Som tidligere nevnt er hun en sentral aktør innen barnevernsfeltet, og kan sies å ha definisjonsmakt i forhold til hva omsorgsevne innebærer. Når en barnevernsarbeider bruker disse funksjonene som redskap i sine vurderinger, blir foreldrefunksjonene objektivisert. Det vil i denne sammenheng si at foreldrefunksjonene fungerer som etablerte sannheter, formulert av Killens subjektive oppfatninger. Dermed kan omsorgsbegrepet sies å være en sosial konstruksjon.

Et viktig spørsmål i forhold til foreldrefunksjonene, er hvordan en tolker innholdet i dem. Skytte (2005) hevder at kulturen en tilhører, kan ha betydning for hva som vektlegges i omsorgsutøvelsen. Derfor vil jeg nå diskutere to av de syv foreldrefunksjonene, og vise hvordan kulturell bakgrunn kan gi grobunn for ulike tolkninger av foreldre- barn samspill. De funksjonene jeg skal diskutere, handler om foreldres evne til realistiske forventninger til barns mestring, og foreldres evne til å engasjere seg positivt i samspill med barnet.

5.1 Forventninger til barn mestring

Denne foreldrefunksjonen handler om foreldres evne til å ha realistiske forventninger til hva barnet kan mestre. Realistiske forventninger står i forhold til barnets utviklingsnivå, alder og ressurser. Det forutsetter at en har kunnskaper om barn, samt de krav en selv har vært stilt ovenfor (Killen, 2004). Dersom forventningene er for høye, kan barnet oppleve å komme til kort, og foreldrene som avvissende. Dette kan forvirre barnet, og vanskeliggjøre utviklingen. Hvis forventningene derimot er for lave, kan barnet oppleve mangel på utfordringer og stimulans. Det innebærer at foreldrene kan undervurdere barnets kognitive og praktiske evner, og dermed hindre barnet i å følge sin egen utvikling ved å holde det igjen (Killen, 2004). Det vil nok være ukontroversielt å hevde at det er viktig å ha realistiske forventninger til barnet sitt, men hvor går grensen mellom for lave, og for høye forventninger? Denne foreldrefunksjonen er konstruert gjennom Killens subjektive oppfatning. Hvordan den benyttes i en omsorgsvurdering, vil avhenge av i hvilken grad barnevernspedagogen tolker innholdet som en objektiv sannhet, og internaliserer Killens oppfatning av begrepet om realistiske forventninger (Berger og Luckman 1992).

Kvello (2007) skriver også om evnen til å oppfatte barn realistisk, som jeg mener kan knyttes til Killens foreldrefunksjon. Forventninger som er urealistiske innebærer at de er for høye, eller for lave og kan føre til en urealistisk definering av barnet som enten positivt eller negativt, for eksempel av

hva barnet evner. Når en skal vurdere dette, kan det graderes fra en urimelig høy forventning av barnet som selvstendig, til en tilsvarende oppfatning av barnet som hjelpetrengende. Idealet i denne sammenheng er en realistisk oppfatning av barnet (Kvillo, 2007). Hva ligger til grunn når en observatør vurderer foreldres oppfatning av høye og lave forventninger til barnet? Kan forventninger til barn være ulike avhengig av kulturen og samfunnet en lever i?

Skytte (2005) vil svare bekreftende på dette spørsmålet som jeg stiller her. Hun belyser et skille mellom en vestlig og ikke vestlig kultur, når det gjelder måter å utøve omsorg på. Det dreier seg henholdsvis om forskjellen på et individualistisk og kollektivistisk livssyn. Hun viser til konstruerte modeller som skal illustrere ulikheter i blant annet verdier i oppdragelsen. Jeg skal kort si noe om innholdet i disse modellene. Det individualistiske livssynet legger vekt på barns frihet, og det fokuseres på at barnet skal realisere seg selv som et selvstendig menneske, der foreldre støtter barnet i forhold til å utvikle denne selvstendigheten. Målet er at barnet etterhvert skal utvikle egne evner, samt i økende grad klare seg på egenhånd. Det kollektivistiske livssynet vektlegger en gjensidig avhengighet mellom familiemedlemmer, samt at det å være en del av et kollektiv innebærer et viktig ansvar. Barn skal i en slik familie oppdras til å verdsette familien. Videre er barns lydighet overfor voksne et sentralt element (Skytte, 2005). Dette er forøvrig utdrag fra konstruerte og idealtypiske modeller, og en må ta hensyn til at det finnes forskjellige grader av hvor sterkt familier vektlegger verdiene. Dersom en har disse modellene i bevisstheten, kan en etter min oppfatning se at forventninger til barns mestring kan variere.

Barns utvikling av selvstendighet betegnes som sentralt i den individualistiske retningen, mens i den kollektivistiske retningen er en i følge modellene opptatt av andre forhold. Et eksempel på dette kan i følge Skytte (2005) være en påkledningssituasjon med et barn på 4 år. Om en er opptatt av å utvikle selvstendighet hos barnet, kan en forvente at dette barnet etterhvert skal være i stand til å kle på seg selv. Hvis en lever i et vestlig, individualistisk samfunn er dette sannsynlig. Dersom en har et kollektivistisk livssyn, kan oppfatningen være at dette ikke er særlig viktig. Det å kle på barna kan være naturlig, når det er voksne rundt som kan hjelpe barnet med dette (Skytte 2005). Realistiske forventninger til barnet kan altså oppfattes ulikt. En forelder kan tenke at det er helt naturlig å forvente at barnet kler seg, mens en annen kan mene det er helt urealistisk. Hvem kan da definere hva som er realistisk? Dette eksempelet er nok representativt i de mest alvorlige sakene, men observasjoner av slike situasjoner være med å sette preg på hvordan barnevernspedagogen vurderer og konkluderer. Dersom en barnevernspedagog med vestlige verdier observerer foreldre fra en ikke-vestlige kultur, kan det være fare for at de blir vurdert med for lave forventninger til barnet sitt,

dersom de fortsatt kler på dem ved 4 årsalderen? Jeg mener det kan være det, dersom en overser at det finnes ulike oppfatninger av hva en 4- åring skal mestre. En skal imidlertid være forsiktig med å bare tolke observasjoner med utgangspunkt i at man har ulik kulturell bakgrunn. Innad i en kultur kan det være like store forskjeller, som mellom to kulturer. Det som imidlertid er viktig, er å være bevisst at det kan være ulike måter å utøve omsorg på. Dersom begreper som realistiske forventninger får et utvidet innhold, kan det i følge Hacking (2000) virke frigjørende for foreldre som ønsker å være gode omsorgspersoner for sine barn, ved at det gis aksept for ulike forventninger til barn.

Killen(2004) skriver at vurderinger av foreldrefunksjonen om forventninger til barns mestring, kan påvirkes av kulturelle forhold. Samtidig nevner hun denne foreldrefunksjonen som enkel å kartlegge, gjennom samtaler med foreldre og observasjoner av samspillet mellom foreldre og barn. Det blir likevel et spørsmål hva barnevernspedagogen i den enkelte sak legger i realistiske forventninger. Både når det gjelder samtaler med foreldrene, og observasjonene en gjør av foreldre- barn samspill. Skytte (2005) på sin side hevder at det er vanskelig å vurdere denne foreldrefunksjonen, på grunn av ulike oppfatninger av hva realistiske forventninger er. Killen sier ingenting om hvorvidt en 4- åring skal kle seg selv eller ikke. Det som kan ha betydning i vurderingene, er hvordan en barnevernspedagog tolker innholdet i denne foreldrefunksjonen. Dersom en selv har klare formeninger om hva en 4- åring skal mestre, kan det være fare for å overse at det finnes ulike oppfatninger om hva realistiske forventninger kan innebære. Hva som blir sett på som realistiske forventninger til barn, vil variere. Etter min oppfatning betyr det at det er barnevernets forståelse som ofte blir gjeldende. Det betyr at barnevernspedagogen får makt til å definere hva som er realistisk, og det er et resultat av den personens subjektive oppfatning. Med dette mener jeg at vurderinger av hva som er realistiske forventninger til et barn, blir sosialt konstruert gjennom yrkesutøveren som baserer vurderingene sine på en persons definisjon av omsorgskompetanse. I det følgende skal jeg diskutere den andre foreldrefunksjonen i oppgaven. Den handler om foreldres evne til å engasjere seg positivt i samspill med barnet.

5.2 Hva er positivt samspill?

Killen(2004) hevder at foreldres positive engasjement i barnet, er helt avgjørende for barnet i forhold til utvikling av følelser, læring og lek. Et barns behov for voksnes initiativ til stimulering, grensesetting, respons og struktur trenger et sterkt positivt følelsesmessig engasjement fra omsorgsgiveren. Videre handler det om at barnet skal føle seg akseptert som den det er, samt at forelderen skal klare å glede seg over barnet. Det gir grunnlag for responderende adferd fra foreldre

til barnet, for å tilnærme seg barnet ved initiativ, og sette grenser for barnet på en måte som ikke gjør at barnet føler seg avvist.

I forhold til responderende adferd overfor barnet, vektlegger Kvello (2007) at barnet skal bli sett, og hevder at det er viktig for barnets utvikling av sitt eget selv bilde, og fremtidige samspillssituasjoner med andre enn omsorgsgiverne. Når en skal observere dette i en familie, skal en se om foreldres respondering virker ekte, og samsvarer med barnets alder og behov (Kvello, 2007). Hva ligger til grunn for å vurdere foreldres respons som ekte eller ikke? Slik jeg ser det gir det stor rom for egne tolkninger. Dersom en omsorgsgiver responderer i forhold til barnet sitt, mener jeg at det er svært problematisk å ta stilling om den responsen virker ekte eller ikke. Hvis den ikke oppfattes som ekte, vil begrunnelsen for det være sentral. Utgangspunktet for å arbeide med familier i barnevernet, er at alle foreldre vil sine barn sitt beste. Hva skal da til for å konkludere med at samspillet ikke er ekte? Dette handler om hvilket utgangspunktet en har for å vurdere samspillet. Begrep som «ekte» i forhold til samspillet, er konstruert av andre enn foreldrene. Det kan beskrive et assymmetrisk maktforhold mellom barnevernspedagogen og foreldrene. Dersom en barnevernspedagog tar begrepet i bruk, og tar for gitt sin oppfatning av begrepet, kan det få uheldige konsekvenser for foreldre. Med det mener jeg at foreldre kan få en følelse av å ikke leve opp til de normene som eksisterer, på grunn av sosialt konstruerte oppfatninger av hva positivt samspill innebærer (Hacking 2000).

Når det gjelder observering av samspillet, er det to sider ved foreldrenes engasjement som Killen (2004) vektlegger. Den ene handler om hvorvidt det er et positivt eller negativt engasjement, der det negative engasjementet beskrives som bekymringsverdig. Den andre siden ved foreldres involvering, omhandler manglende engasjement, og overdrevet invaderende engasjement. Begge ytterpunktene i den sistnevnte er bekymringsverdig (Killen, 2004). Jeg vil argumentere for at slike vurderinger kan være like opptatt av å si noe om hva som kan bekymre, fremfor å definere tydelig hva som ligger i det positive engasjementet. Det innebærer at det er av betydning hvordan barnevernspedagogen tolker denne foreldrefunksjonen, og hva personen legger i hva som er positivt samspill. Med det mener jeg at det kommer an på hvilken sosialt konstruert referanseramme barnevernspedagogen har, med andre ord hvilken omsorgsdefinisjon som er blitt objektivisert og internalisert, som for eksempel Killens foreldrefunksjoner (Berger og Luckman 1992).

Jeg har tidligere nevnt at et sterkt følelsesmessig engasjement fra foreldre oppfattes som viktig i samspillet mellom barn og foreldre. Spørsmålet blir hvem som definere grensene mellom positivt og negativt samspill? Hva er positivt samspill, og er positivt samspill det samme i alle familier? I tillegg

kan en spørre seg om positivt samspill innebærer det samme mellom mor og barn, og mellom far og barn.

Skytte(2005) fremhever i denne sammenhengen forskjellene i kjønnsroller i ulike kulturer. I en kollektivistisk preget kultur, er det ikke stilt samme forventninger til farsrollen. I et hierarkisk familiemønster er dialogen mellom far og barn preget av fars tiltale, og barnas lydighet. I tillegg foregår dialogen i et begrenset omfang (Skytte 2005). Etter min oppfatning innebærer det at man er mer tilbøyelig til å ha en autoritær oppdragerstil, der kommunikasjonen i stor grad foregår på fars premisser. Dette kan for en barnevernspedagog med vestlig bakgrunn virke motstridende i med tanke på positivt samspill, i henhold til foreldres positive engasjement i barnets lek og glede, som Killen (2004) er opptatt av. Dersom en benytter denne sosialt konstruerte foreldrefunksjonen i vurderingen av et barns omsorgssituasjon, kan det være fare for å kategorisere samspillet som negativt. Dersom far i familien ikke tilfredstiller denne funksjonen utfra dens definisjon, kan en tolke dette som negativt engasjement. I et samfunn med et kollektivistisk orientert livssyn kan samme faren bli sett på som ansvarsfull og kjærlig (Skytte 2005). En skal imidlertid ikke ukritisk tolke samspillsobservasjoner som uttrykk for tilhørighet av et individualistiske eller kollektivistisk livssyn. Samtidig vil jeg igjen nevne at livssynsmodellene er idealtypiske, og at det finnes ulike grader av hvordan familiers fungering samsvarer med modellene.

5.2.1 Samspill utfra kontekst

Saus (1998) fremhever viktigheten av å ha en kontekstuell tilnærming til familier i barnevernsarbeid. Det innebærer at en ser barnet og familien i sammenheng med deres samfunnsmessige og kulturelle tilhørighet, f eks i form av et lokalsamfunn. Det kulturelle aspektet i kontekstuell barnevern ses som livsverdenen til det enkelte barn og familie (Saus 1998). Jeg tolker det slik at det kulturelle strekker seg utover det som omhandler etnisk bakgrunn, og det vektlegges at kulturelle forskjeller er tilstede innen det enkelte samfunn. I forhold til den kontekstuelle tilnærmingen fokuseres det på de ulike måter å forstå barnet og familien, som del av lokalsamfunnet de lever i. Her nevner Saus (1998) tre måter å forstå klienten, nemlig «det kyndige blikk», «det ukyndige blikk», og «det døde blikk» (Saus 1998). «Det ukyndige blikk» er i følge Saus (1998) blikket en barnevernspedagog bør strebe etter når et barns omsorgssituasjon skal vurderes. Med «det ukyndige blikk», menes perspektivet til en utenforstående, som har forståelse for at han eller hun ikke forstår alt som observeres, og som derfor stiller mange og åpne spørsmål som kan øke innsikten i forhold til barnet og familiens livsverden (Saus1998).

Jeg ser for meg at en barnevernspedagog med et slikt utgangspunkt, vil være interessert i hvordan foreldrene selv tenker om sin egen omsorgsutøvelse. Det kan for eksempel handle om hva foreldrene selv legger i positivt samspill, og hvordan de forklarer og begrunner hvorfor de utøver omsorg på sin måte. Jeg oppfatter det slik at med et «det ukyndige blikket», kan en være kritisk til etablerte definisjoner av omsorgsbegrepet, og forstå foreldre- barn samspillet utfra familiens livsverden. Hacking (2000) hevder at det sosialkonstruksjonismen kan virke frigjørende, som jeg mener kan belyse dette. Dersom en barnevernspedagog møter en familie med «det ukyndige blikket», gis det mulighet for foreldre selv å definere samspillet, som åpner for ulike tolkninger av positivt samspill. Dermed løser en opp etablerte samspillsdefinisjoner, og utvider meningsinnholdet. Foreldrefunksjonen om foreldres evne til å engasjere seg positivt i samspill med barnet, inngår som en del av Killens (2004) definisjon av omsorgsbegrepet. Hva som blir vurdert som positivt samspill i den enkelte familie, avhenger i stor grad av barnevernspedagogens vurdering av sine observasjoner. Hvis en ikke er kritisk til etablerte definisjoner av omsorgsphenomenet, kan det få uheldige konsekvenser for familier i kontakt med barnevernet. Det betyr at dersom barnevernspedagogen tar Killens (2004) definisjon av positivt samspill for gitt, kan det være fare for at foreldre blir urettmessig kategorisert som negativt engasjert i sine barn. Det avhenger av hvorvidt definisjonen har blitt objektivisert, og internalisert av barnevernspedagogen (Berger og Luckman 1992).

Jeg har til nå belyst sentrale vurderinger i forhold til et barns omsorgssituasjon, og diskutert hvordan kategorier av omsorgsbegrepet, tilknytning og samspill mellom barn og foreldre er sosialt konstruert av aktører med definisjonsmakt. Videre skal jeg diskutere barnevernets bruk av skjønn og makt til å vurdere omsorg. Jeg vil også diskutere hvilke faktorer som kan påvirke de skjønnsmessige vurderingene.

6.0 Barnevernets skjønn og definisjonsmakt

Barnevernspedagogens vurderinger av et barns omsorgssituasjon baserer seg i stor grad på bruk av skjønn. Skjønnsvurderinger er barnevernspedagogens faglige vurderinger basert på lovverk og barnevernsfaglig teori, som skal brukes sammen med kunnskap om den enkelte sak (Hærem og Aadnesen 2004). Skjønn og moralsk dømmekraft er knyttet tett sammen. Moralsk dømmekraft innebærer å utøve yrket som barnevernspedagog med utgangspunkt i etiske refleksjoner rundt både adferd og handlinger (Nordstoga m.fl 2004). Slik jeg ser det betyr dette at vurderinger i stor grad avhenger av barnevernspedagogens tolkninger av loven, samt de sosialt konstruerte definisjoner av omsorgsbegrepet, som for eksempel Killens foreldrefunksjoner. Dette gir barnevernspedagogen en betydelig grad av definisjonsmakt i sitt arbeid. Videre betyr det at barnevernspedagogen i stor grad

kan styre hvilke problemstillinger som skal drøftes i vurderingen av et barns omsorgssituasjon. I tillegg kan personen med definisjonsmakt kontrollere noe av informasjonsflyten mellom instanser. Barnevernspedagogens livserfaring og væremåte vil også være av betydning i forhold til hvordan definisjonsmakten blir håndtert, og representerer en viktig del av maktutøvelsen (Nordstoga m. fl, 2004). Kan det være fare for at definisjonsmakten kan komme i konflikt med barnet og familiens behov? Jeg vil prøve å vise med et kort eksempel, der konteksten er en familie som ber barnevernet om hjelp i forhold til 5-åringens stadige raseriutbrudd. *En familie uttrykker behov for hjelp i forhold til å håndtere 5-åringens mange raseriutbrudd. Barnevernet besøker familien og foretar observasjoner av samspillet i familien. Foreldrene selv mener at grunnen til raseriutbruddene kan være at det er lite system og struktur i hverdagen for barnet, og føler de trenger noen råd om å strukturere hverdagen sin for å gjøre den mer håndterlig og forutsigbar for 5-åringen. Barnevernspedagogen innvilger dette, men ser også mer alvorlig på situasjonen, og hevder å se tegn på en atferdsforstyrrelse. Hun ønsker dermed at barnet vurderes av en psykolog. Foreldrene er ikke enige, men går likevel med på dette.*

Barnevernspedagogen tar her ikke tilstrekkelig utgangspunkt i barnets og familiens behov, og lar egen erfaring styre vurderingen i for stor grad. I tillegg til å hjelpe familien med strukturering av barnets hverdag, gir barnevernspedagogen et signal om at barnet kan lide av noe mer alvorlig. At en ser disse tegnene på atferden, kan sies å være en følge av en sosialt konstruert oppfatning om hva som oppfattes som alvorlig hos et barns atferd. Denne oppfatningen har blitt institusjonalisert gjennom en vanedanningsprosess i barnevernet (Berger og Luckman 1992). Det kan innebære at kollegaer i barnevernet sammen over tid har definert tegn på atferdsforstyrrelser, og konsekvensen av det blir at innholdet i tolkninger av observasjoner blir tatt for gitt. For familien kan det oppfattes som uforståelig at barnet kan ha en atferdsforstyrrelse, selv om de går med på en psykologisk utredning. Familien godtar det på grunn av det gitte maktforholdet mellom hjelper og klient. Dette eksemplet kan vise at barnevernspedagogen har stor innflytelse på hva som blir definert som problematisk.

Når det gjelder barnevernspedagogens makt til å vurdere barns omsorgssituasjon, vil jeg også trekke frem kontrollmakten som denne yrkesrollen innehar (Nordstoga m.fl 2004). Samtidig som barnevernet skal være et hjelpende organ, har det også en kontrollfunksjon. På den ene siden skal barnevernet hjelpe og tilrettelegge gode oppvekstvilkår for barn. På den annen side skal barnevernet kontrollere at barn ikke blir utsatt for en uholdbar oppvekstsituasjon. Det å ha en slik dobbeltrolle, kan være problematisk når en barnevernspedagog skal vurdere omsorgssituasjonen til et barn. Dersom en skal hjelpe familier med tanke på barnets beste, kan det være en utfordring å skape en

trygg relasjon til familien hvis en skal formidle overfor foreldre at man har en kontrollerende funksjon. Hærem og Aadnesen (2004) hevder imidlertid at åpenhet rundt denne dobbeltrollen er viktig for å skape trygghet i kommunikasjonen mellom barnevernet og familien. Hjelper og kontrollørrollen er en av flere faktorer som kan påvirke barnevernspedagogens relasjon med familien, og videre påvirke vurderingsprosessen. Da er det av betydning i hvilken grad barnevernspedagogen befinner seg i hjelper, eller kontrollørrollen. Dersom en har større grad av kontrollfokus, er man etter min oppfatning mer opptatt av det som bekymrer, enn de ressurser som finnes i familien. Jeg vil videre vise til flere slike påvirkningsfaktorer, og begynner med barnevernspedagogens grad av følelsesmessig involvering. Videre vil jeg diskutere hvordan sosialt konstruerte omsorgsdefinisjoner kan føre til et problemfokus i vurderingene, og jeg vil komme inn på barnevernspedagogens arbeidssituasjon.

6.1 Påvirkningsfaktorer i omsorgsvurderingen

Nordstoga (m fl. 2004) hevder at en barnevernspedagogs håndtering av sine følelsene påvirker hvordan en situasjon eller problem forstås, og at personens egen livserfaring er av betydning. Det vil videre bety at ulike barnevernspedagoger vil tolke samme situasjon på forskjellig måte. I en sak med stor bekymring for barnets situasjon, kan det være fare for at barnevernspedagogen ikke klarer å ta til seg alvoret i omsorgssituasjonen (Nordstoga m fl. 2004). Dermed øker risikoen for å overse viktige elementer i vurderingen, og en kan bagatellisere sider ved barnets omsorgssituasjon. Det kan også skje ved at en identifiserer seg i for stor grad med foreldrene, fremfor å sette seg inn i hvordan barnet opplever situasjonen sin (Hærem og Aadnesen, 2004). På den annen side er følelsesmessig innlevelse en forutsetning for å ha empati med barnet og familien. Å ha empati betyr å sette seg inn i en annens opplevelse og forståelse av en situasjon (Nordstoga m fl, 2004). I vurdering av et barns omsorgssituasjon innebærer det at en prøver å leve seg inn i barnets og familiens situasjon. Hvor går grensen mellom for sterk involvering, og empati? Dersom barnevernspedagogens følelser tar for stor plass i en saksvurdering, er det grunn til å stille spørsmålet om det svekker den faglige omsorgsvurderingen.

En annen faktor som kan ha innvirkning på barnevernets arbeid, er et for stort problemfokus i vurderingene. Meldinger som barnevernet mottar uttrykker ofte bekymring rundt et barns situasjon, som videre kan medføre at en ubevisst streber etter å få bekreftet problemstillingen i meldingen (Hærem og Aadnesen 2004). Foreldrefunksjonene som Killen (2004) har konstruert, har etter min oppfatning som hensikt å gi verktøy til å avdekke svikt i omsorgen. Jeg vurderer videre at dersom en barnevernspedagog ukritisk anvender disse funksjonene i vurderingen, vil faren for et uheldig

problemfokus være stor. Hvordan saksbehandleren forholder seg til disse, vil avhenge av i hvilken grad Killens eksternaliserte definisjon av omsorg er blitt etablert som en objektiv sannhet, og hvorvidt barnevernspedagogen har internalisert den sosialt konstruerte definisjonen (Berger og Luckman 1992). Arbeidssituasjonen til en saksbehandler i barnevernstjenesten kan være krevende, med mange saker å forholde seg til samtidig. Hærem og Aandesen (2004) påpeker at det kan være en utfordring å ha et nytt perspektiv på saker av lignende karakter, og hevder derfor at det vil være en risiko for at en trekker forhastede konklusjoner. Hvordan kan en sikre at alle saker blir behandlet godt nok i forhold til det enkelte barns behov? Etter mitt syn vil dette være en faktor som kan svekke tilliten barnevernet trenger for å være troverdig i sitt arbeid.

6.2 Barnevernets kompetanse

En barnevernspedagog har vanligvis en 3-årig høyskoleutdanning som sin teoretiske bakgrunn. Formelt kan en altså da foreta vurderinger og treffe vedtak angående et barns omsorgssituasjon på grunnlag av loven. Vurderinger av barn baserer seg på samtaler og dokumenter innsamlet fra andre instanser som skoler, psykologer, helsesøstre, barnehager og familien saken gjelder. Et spørsmål er hvordan barnevernspedagogen forholder seg til andre instansers bidrag til saksvurderingen. Hva blir vektlagt? Hvorfor er saksbehandleren mer opptatt av f.eks. det psykologen forteller, enn det som blir formidlet av skolen? Fokuseres det mest på det som bekymrer, eller de ressurser som finnes i barnet og familien? I noen saker vil saksbehandleren be om en sakkyndig utredning av barnet, fra f.eks. en psykolog. En psykolog har lenger teoretisk bakgrunn enn en barnevernspedagog, og kan inkluderes i saksvurderingen. Likevel er det barnevernspedagogen som setter premissene for hva som skal ha fokus i vurderingen, og sitter med makten til å sette i verk hjelpetiltak (Barnevernsloven §4-4). Kan en si at det er et misforhold i forhold til makt og kompetanse i denne sammenhengen?

6.3 Svekket legitimitet?

Nå har jeg belyst noen faktorer som kan ha innflytelse på en barnevernspedagogs sine vurderinger av barns omsorgssituasjon, og finner det rimelig å spørre om de nevnte faktorene kan bidra til at barnevernets legitimitet svekkes. Jeg har også vist at faktorene er sosialt konstruerte, at de viser til et assymmetrisk maktforhold, og at dette kan være uheldig. Jeg gir en kort forklaring på begrepet legitimitet. Legitimitet knyttes til hvilken grad av oppslutning en har rundt handlinger som utøves (Veland m.fl. 2004). I forhold til barnevernet innebærer dette i hvilken grad samfunnet anerkjenner jobben barnevernet gjør, i forhold til å sikre barn gode oppvekstvilkår. Samfunnets aksept for barnevernets arbeid, mener jeg vil spille en viktig rolle når barnevernet skal skape relasjoner med familier som har behov for hjelp. Dersom barnevernspedagoger bruker definisjonsmakten til å foreta

vurderinger på grunnlag av egne følelser og verdier, og tar konstruerte definisjoner av omsorg for gitt, mener jeg at det kan være god grunn til å stille spørsmål ved legitimiteten i barnevernets arbeid.

7.0 Avslutning

Tema for denne oppgaven har vært sentrale vurderinger av barns omsorgssituasjon, diskutert i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Jeg har diskutert definisjoner av omsorgsbegrepet, tilknytning, og foreldre- barn samspill. Grunnen til at elementene jeg har diskutert oppfattes som viktige i omsorgsvurdering, er at sentrale aktører har fått gjennomslag for sine begrepsfestninger. Når det gjelder vurderinger av trygg og utrygg tilknytning, er det av betydning hvorvidt barnevernspedagogen forholder seg kritisk til etablerte tilknytningskategorier. Dersom en tar kategoriene for gitt og baserer vurderinger på dem, kan det ha uheldige konsekvenser for foreldre, ved at omsorgsevnen blir definert på feilaktig grunnlag. En åpen tilnærming til observasjonene vil dermed være hensiktsmessig. Hva som er realistisk å forvente av et barn, kan være betinget av kulturelle og samfunnsmessige forhold. Det betyr at barnevernsarbeider med fordel kan være kritisk til begrepet «realistisk», og være bevisst at det finnes ulike oppfatninger av hva som er realistiske forventninger til barn. Positivt samspill kan også ha ulike betydninger avhengig av kontekst. Derfor er det også viktig å ikke ta dette begrepet for gitt. Det som i en individualistisk orientert kontekst oppfattes som negativt, kan ses som naturlig og positivt i et samfunn med et kollektivistisk livssyn. Oppfatningen av positivt samspill kan imidlertid også variere mellom familier i samme samfunn, og derfor er det svært hensiktsmessig å ha et kontekstuellet perspektiv i forhold til familien. Da kan en se kultur som en families livsverden, fremfor som et uttrykk for ulik etnisk bakgrunn.

Jeg har videre diskutert barnevernspedagogens definisjonsmakt og i forhold til omsorgsbegrepet. Jeg har belyst hvordan maktforholdet mellom barnevernet og brukere kan medføre at barnevernspedagogen i stor grad kan definere hva er som problematisk i et barns omsorgssituasjon. Barnevernspedagogens yrkesutøvelse baserer seg i stor grad på skjønnsmessige vurderinger. I forhold til det har jeg diskutert hvordan ulike faktorer kan påvirke disse vurderingene. Barnevernspedagogens håndtering av følelsesmessige påkjenninger, problemfokus, kontrollfunksjonen i barnevernet, og arbeidssituasjon er påvirkningsfaktorer som kan ha betydning for hvordan et barns omsorgssituasjon blir vurdert. Jeg har også stilt spørsmål om et mulig misforhold ved barnevernets makt i forhold til kompetanse. Dersom slike nevnte faktorer påvirker vurderingene i for stor grad, og barnevernspedagoger ukritisk internaliserer konstruerte omsorgsdefinisjoner, finner jeg også grunn til å stille spørsmål ved barnevernets legitimitet.

Litteraturliste

- Askland, L og S. O, Sataøen. (2000): *Å høyre til. Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst*. Oslo: Gyldendal Akademisk AS
- Berger, P. M og T. Luckmann. (1992): *Den samfundsskabte virkelighed. En videnssociologisk afhandling*. Viborg, Nørhaven A/S
- Bunkholdt, V. (2003): *Utviklingspsykologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Borge, A. I. H. (2005): *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendahl Norsk Forlag
- Dalland, O. (2004): *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo, Gyldendahl Norsk Forlag AS
- Hacking, I. (1999): *The Social Construction of What*. Cambridge, Harvard University Press
- Halvorsen, K. (2002): *Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*. Oslo, Fagbokforlaget
- Halvorsen, K. (2004): *Forskningsmetode for helse og sosialfag. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo, Cappelen Forlag as
- Havik, T. Larsen, M.Y. Nordstoga, S. Veland, J. (2004): *Barnevernet. Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo, Universitetsforlaget
- Hærem, E. og Aadnesen, B. N (2004): *Barnevernets undersøkelse*. Oslo. Universitetsforlaget
- Killen, K. (2004): *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo, Kommuneforlaget AS
- Kvello, Ø. (2007): *Utredning av atferdvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo, Universitetsforlaget
- Nordstoga, S. (2004): Kapittel 12, Barnevernsarbeiderens makt, og kapittel 14, Den profesjonelle skjønnsutøveren, Havik, T. Larsen, M.Y. Nordstoga, S. Veland, J. i *Barnevernet. Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo, Universitetsforlaget
- Saus, M. (1998): Kontekstuelt barnevern. Lokalsamfunn som klient i barnevernet i *Kulturmøte og terapi i Sapmi* i Eidheim, H og Stordahl V(red) Davvi Girji s. 35- 44
- Skytte, M. (2005): *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS
- St. meld.nr.40 (2001-2002) Det kongelige barne og familiedepartementet
- Syse, A. (red.) (2008): *Norges lover. Lovsamling for helse- og sosialsektoren 2008- 2009*. Oslo, Gyldendahl Akademisk
- Veland, J. (2004) Kapittel 18, Barnevernets legitimitet- et åpent barnevern, Havik, T. Larsen, M.Y. Nordstoga, S. Veland, J. i *Barnevernet. Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo, Universitetsforlaget
- Wadel, C og C.C Wadel. (2007) *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. Kristiansand, Høyskoleforlaget

